

סיפור המלחמה של ס. יזהר

מאת א. ב. יפה

א

בראשיתה של המלחמה היה רובו של הפרוזה הצעירה שלנו זו המעורה בהווי הגורע הלוחם, עומדת בסימן הרפורטאזיה. בשנותיו האחרונות של השלטון האנגלי בארץ היתה מתחרת ההגנה כה מחויבת המציאות, שהפכה צמחה מתוכה לא יכלה לחיות, ביטורה, אלא ספרות של רפורטאזיה, סגנון הכתיבה של המספרים הצעירים היה ספרותי פחות או יותר, ריאליסטי או פיוטי, אך הגישה לנושא היתה אחת: גובעת מן התפיסה, שיש רק דרך אחת, כי האדם בעל-ההכרה אין לו ברירה, וכל השאר נעשה כתר צאה מחויבת של המושכל הראשון.

אורי מ. הוא הלך בשדות" עשה את אשר הוטל עליו לעשות בלי להציג שארות לעצמו, למצפנו או לחברה שעדינה נשלה, מחוץ הכרת האין ברירה"; הוא הלך הליכה מובנת כאי ליה לכל גיוס, נענה היענות מובנת מאליה ככך קריאה. מגבורי האפנה רים כשק" רק מתתיהו שץ הגו מפולג בנפשו, אך גם בו אין מתה הסכסוך הפנימי מיתרגם ללשון המעשה; חיי הנפש לחוד וחיי המעשה לחוד. גבוריו של ס. יזהר הם הנור עזים ביותר בהרהורים הספקניים, משום גישותם היתירה לרשמי מצפון וזכרי דברים שבנפש. הם חותרים לחישה האמת הגדולה, העמוקה, לעירטול המחשבה, שאין לאדם שליטה עליהן, אך אפילו כשהוא נותן גיב להרהורים החי בוים ביותר, שהם לעתים גם הרהורי הכפירה ההרפיים ביותר מניע ס. יזהר בסופו של דבר לידי יישוב הסתירות, בנצחו את הספקות והפחדים שלו, — ולא במעט יש זקוקן נצחון זה על חשבון ההכרח לפעול, המעשה הגואל.

בספרות, צמחה על רקע ההגנה במחצית היה המעשה, — וקא הכשרו המצפוני והרעיוני, — עיקר הקונפליקט של האדם עם עצמו ועם החבר באותה ספרות, שפטר את ברורה ו. ושובה עמדה לנגד עיניה. מכאן: הגאווה על הפעולה שעלתה יפה, היצר ההרפתקני, הערצת המעשה הגורע, והי סגנון ספרות זו סילגה לעצמה הלם להפליא את מנימותיה; דרך כתיבתם של המספרים האמריקניים בנו זמנו (בעיקר הפינגור) התאימה למהות של ספרות זו, שביקשה בראש וראשונה

לתאר בדרך גאטוראליסטית את המעשה (המעטה הפיוטי שניתן לפעמים לחיבורים אלה היה חיצוני בלבד ולא סתר את התפיסה האטוראליסטית), לסיג לעצמה ראייה מעשית מפוכחת ככל האפשר ולהתעלם מן הצד האנושי, במידה שהיא קשור במישרין עם הפעילות הקרבית. לכל אותם בחורים, גבורי הסיפורים, היו כמובן זעזוע ורעם, לבטי נפש ושמתות קטנות, אבל רק מחוץ למסגרת הפעולה, באותה מסגרת

ס. יזהר

הם היו רק חייכים המצייתים לפקודות, שכל מעיניהם נתונים לקיום המשימה על הצד הטוב ביותר. על הדלות הרגשית והמחשבתית שנוצרה בעטיה של גישה זו ניסו המספרים לחפות ב"סלאנג" ציורי, בהומור מצליף שאי נו פוגע דווקא בנקודות תורפה, ובקצת ריטוריקה "צינונית" בלבוש מודרני. ...עד שמתגלע המשבר בכל תריפותו. מספריו הצעירים נוכחו לדעת, כי שוב אין להמשיך כך. הממדים החדשים של חיינו, המסגרות החברתיות החדשות שנוצרו, ויחסים החדשים, שהשתררו תבעו שינוי ערנין גם בספרות. הגיע תורה של הספרות הנוקטת עמדת, המטפחה את הבקורת הסוציאלי לית, המתריעה על עוול, הטובים שבמחיה זה המספרים אינם חוששים עוד לגי לות טפחים מן האמת המלאה, אף כשר אותה אמת אינה ערבה ביותר לחך; מבקשים הם לתאר את ההווי היומיומי של הקרב, את הסחי והחלאה שבו, להציג את האדם כמות שהוא, ללא כחל וסרק, על גלויי האנוכיות שבו, עם פחווה, עם יצרו הרעים. הגישה ההירואית-הפשטנית — רגליה נדחקות והולכות ואת מקומה אומרת לרשת הגישה ה"טולסטויאנית", המושחתת על יסודות יאנוסטיים, כאן לא יושם הדגש על ההתרחשות

החיצונית, — המשמשת רק מסגרת, — אלא על מעשיהאדם ועל רחשי נפשו הפנימיים, ההרגשה הפטריוטית לא נחר לשה, אך האדם הופיע לבסוף בכל שיעור קומתו, כשהוא מואר בכל קפלי מצפוניו, בכל חביוני מחשבתו. הגישה הרברבנית ומלל הגברה — חקף זמנם, בסל עניינם, ראייה כזאת של המלחמה היא בעיקרה ראייה מנקודת מבטו של הפרט, כאחד המבחינים הרציניים ביותר לאדם, כסיטואציה המעמידה במבחן לא רק את כושרו הקרבי, את יכולת ההתמצאות ואת אומץ-לבו של הלוחם אלא גם את טיב אופיו ומצפוניו. וספרות המלחמה הזאת, שעיקר מעיניה נתונים ליסודות ההומאניסטיים, המחשבת את דרכה ומגמתיה על פי נאמנותה ליסודות אלה, היא אולי יודת "חיונית" מן הספרות בת המגמה הירואית. סיפור ראשון בספרות "גל" חמה שלנו, המשתיין על המגמה ההומאניסטית הוא "השבוי" של ס. יזהר, זהו לא רק הישג ספרותי רב ערך אלא גם סיפור הקובע יסודות חיים פוי זיטיביים, דווקא משום שהוא מעיו לתת גיב לאמת הכלתינעמיה, להתרוע על חוסר ההתאמה שבין ההתכונות הנפשיות המחולטת של האדם לבין מעשיו בוטיות מסויימות, שהוא קובע "מסיי בות מקלות". הוא מתאר ביד חושפנית את הנתון שמתנוונים אנשים בחפירות: ...שם למעלה, בחפירות האפורות, השמנוניות שוטטו אורחים אלה, שאכי לא לא אוכל, מימיהם לא מיים, יומם לא יום ולילם לא לילה, לעואול מה שיצי שו ומה שיהיה, לעואול מה שהיה פעט טוב ונאה ומקובל, ועואול — בהה נתעפש העפש היטב, ונגוד זקן, ונשח צן לשון, וידיקו בגוים מיוזעים אל גוף לא רוחץ, מסוסף כיבים, וגירה בכלבים משוטטים שיהפגרו ושיחצינו, ונשב באבקי הרביק, בעפוש הצמיג, ונישן בסחי ונקשית לב מן הכל — לא חשוב!

זהו מעשה ברועה ערבי, שנשבה יחד עם עדרו עליידי חייכים משלנו. יזהר מספר על כונתו של בחור אחד "לג מור" את השבוי ועל יחסם של האתי רים, שהחליטו לחקרו. הוא מוסר את דרך מחשבתם, המסולפת שדאמדעת, המביאה אותם לידי מעשי אכזריות, הנעשים לצורך ושקא לצורך, ובכל אור פן יותר ממידת ההכרח. לבסוף התי קשרו הבחורים עם "הסמך-מסיפה בכי בודו ובצמצר" והחלטם לשלח את השי בוי לחפשי, — שבינתיים נתחווה, כי אין הוא אלא רועה פשוט ומסומסם קצת, שאין לו כל מושג מן התכונה הצבאית שבכפרו, — למחנה אחר, שבו חוקרים את השבויים וגומלים להם לכל אחד כראוי לו". כאן מתאר יזהר את המלחמה בלבו של החייל, שהופקד על השבוי ללוחה, הוא יכול לשחרר את השבוי וגיטול מעשה זה על אחי ריותו, אך כנגד הכוונה הנאת הוא מו צא גימוקים מסולפים, שמונעים בעוד מלעשות מעשה גורע זה. יצר הטוב אומר: "שלח את האיש, אין צורך בנימוקים, זכותו היא וחובתך היא אם יש טעם במלחמה הזאת — עתה יופיע אותו הטעם. אדם, אדם, היה אדם, שלתחו לביתו. צפצף על האכי זריות המוסכמת הזאת, שלח את האיש. הטמטום ששלטים צווחניים מכפרים לו מראש כל תועבותיה, שחרר, הללויה, ילך הרועה, הפתח הנו, אל אשתו, אל ביתו". אך ליצר הרע נמצאו גימוקים לא פחות משכנעים...

הדיאלוג הפנימי הזה, שהוא יחיד במינו בפרוזה הצעירה שלנו לעוצמת ומתיחות, חשיבותו רבה לא רק מבחינה ספרותית, אלא, גם מבחינה מוסרית. יזהר רואה בבחירות את הסכנה הצפויה לנו מגילויים כאלה, אך אין מסקנתו פסימית, גיבוריו בסיפורים קודמים, — בעיקר "לילה בלי יר יתי", — הגיעו לעתים לגדולתו המוסרית של אותו רוסטוב אשר לאחר שפצע חייל מן המחנה האויב התפלא על כך שאין הוא חש כל שמחה והרהר מתוך מיבוכה: "האומנם לזאת קוראים גבורה? האומנם הם מפחדים יותר ממני? האומנם עשיתי זאת למען המולדת?" — הנפשות הפועלות ב"השבוי" אינן מרגישות כי שמחה בהתעללותם בשבוי הערבי, אין כאן עדיין יצר אדויסטי, אלא רק שיגרה הפלה, שאין אהריה אלא שעמום והר-גשה לא-נוחה.

ב

סיפור תרבת חזונה" הוא נסיונו השני, העמוק ורב הממדים יותר, של ס. יזהר לבחון את טהרתו המצפונית ואת כשרונו המוסרית של מבצע אחר, למן הוצאת פקודת-המבצע ועד סיומה של הפעולה. ה"אני" המספר איננו הסור פר אלא חייל פשוט, — שפשוטו גיכרת ברישולילשון ושיבושי-סגנון, — שההבדל היסודי בינו לבין חבריו אשר רה הוא בכך, שאין הוא נוטה להשי לים עם הדברים כמות שהם, אלא מהר הר אתריהם ובוחנם בהיגת-מצפון. יד הר מעמיד את ההכרח הזה לבחינת המעשה כאי-יכולת "להצטרף מגיה וביה אל זו עדת המשקרים הגדולה הכל-לית — העשויה בורות, אדישות-תועלתית, וסתם אנוכיות לכא בושיה — ולהמיר אמת אחת גדולה במנוח כתף חבמני של בעל-עבירה ותיק". הוא מלי עיג באירוניה מרה על תפארת המלכי הזה של פקודת-המבצע, שלא היתה כלל הוגמת את המציאות העלובה; שם, בפקודה, דובר על "גרעיני כנופיות", "שליחים במשימות אויבות" ולמעשה נמצאו בתוך הכפר רק זקנים תשושים, גשים וילדים, אך הפקודה, הגוזרת על חושבי הכפר גוטה והרם, הוצאה אל הפועל על כל פרטיה ודקדוקיה, ואפי לו יותר מכל מפני מצב הליאות והי זיהום שבו נתונים היו החיילים:

"כלבים שנחפגרו הצחינו ולא איכי סת ימים אולם באבק השומם ובשעי מום המעופש ובסכנה המוכדבת ובנוי המה שאין מכלט ממנה, רובצים ומחכים לענין שיכנס או להוסיף — מחכים שה צורך מידי בנקמה, בשבירה ורצי צה, לפזונה רמיסה ברגליים, עד שמתחיל העניין" מתעללים בבי המות ובשבוי, נותנים יד חפשיה לסאי זיום וליתר יצרים רעים. אחד מספר בפרטות המהנה אותו כיצד "דפק" חמור. אחר חולם על זריעת מוקשים מסביב לכפר ועל טבח המוני של תור שבוי. הכפר הנטוש היה אחד "הכפי רים הריקים הללו, שיום מגיע והם מתחילים לצעוק" ... לשיר "שירת חפי ציב שנתלצק בשמתם" ... החייל של יזהר אינו רואה את מצב הדברים כאדם מן החוץ אלא כאחד שהערה נשמתו לפנימו של אותו כפר והוא חש על גשרו את הפחדים וההרס, שכן הוא גוסר ברגשות, שנתנסה בהם בימי המ אורעה, כאשר אנשי כנופיות עלו על מושבתו שלו, "כשהיו לפתע יריות, — ושמועות, וכיבוי אורות, ומשהו גדול ורציני ומאיים ומדאיג, וריצה, וסוד, והקשבה מתוחה, ודמויות-צל שיוצאות עם רביים" ... ומכיון שאהה היו לו חמויות ילדות, הן עוררוהו עכשיו לחוש חחושה עצבית את המתרחש בכפר, שעניו ערו אנשי כתתו. בעלי-כרחו חוה במחנה אכזריים של "צידי" תושבים שנמלטו, אותן "דמויות נבהלות", ראה את המראה המיאש של תמים נטושים, והיה עד למעשיהרס בלתי-הכרחיים שחבריו ביצעו מתוך מאויים רעים, שנתעוררו בכל עומם, בניסבות הקרב. (המשך בעמוד 7)

* ס. יזהר: סיפור חרבת חזונה; השבוי; "ספרות פועלים" / "משק" 1949

סיפורי התלחה

(סוף מעמוד 5)

אך המראות הזועקים ביותר הן מראות אלה היצורים החיים שנמצאו באותו כפר ובסביבותיו: שתי הישישות, שלא עצרו כוח לנוס עם היוצאים ונשארו בצד הדרך „גולמיות, כמושות עד אי כן מפלצות שצחנת קברים שנחפרו עולה מהן“; האשה הרואה את ביתה נחרב ומפיה יוצאת „זעקה חדה, גבוהה וממאנת, מרדנית מעבירה צמרמורת, שאינך יכול להמלט משמעה“; האשה הגאה ש„דמעות, שכאילו אינן שלה, התגלגלו על לחייה“, אך „קמטי הת- אפקות ורצון לשאת בגבורה הקשו את תוֹיִפְניה, — כי לא רצתה לרשבר לעינינו“.

בחזותו מראות אלה החל המספר, יליד־הארץ, להבין את משמעת המציאות של גלות. וקול המצפון, שנת- עורר בו, מביאו לידי חפיסה הומאניסטית נקייה. כך הוא נוסה לישב את הקונפליקט הפנימי שלו, את הסתירה בין שני הקולות הבוקעים מנפשו ומי שכלו, שהאחד מתקומם נגד קשיחות הלב וכהות־החושים והשני מכיר בהכרחי־המלחמה.

החייל הפשוט, המספר בגוף־ראשון את סיפור חרבת־חזעה לא ביקש להי יות ניפלה מחבריו, ובהתחלה אפילו התבייש בכך, שהוא מרגיש אחרת משהם מרגישים, וחושב אחרת משהם חושבים, אבל הוא לא יכול היה שלא להיות ניפלה מהם: משום שהוא איש

החיוב מיסודה, כי הוא רואה במל־ חמה רק את חזות השלום, שיבוא אח־ ריה. („תפוח־אדמה מטופחים ומתוֹ ללים ונאויים — היו קוראים לך לחזור מהר הביתה ולעסוק רק בגידול תפוח־ אדמה נאויים“...).

בסיפוריו של ס. יזהר צפונה את־ רעה חמורה, אך אין לפרש את עמדתו כראיית־שחורות, כיאוש. יזהר מאמין באדם, ביכלתו לתקן עצמו ואת חייו; עדים הפסוקים הזרועים בסיפוריו המג־ לים שאף בשעת־מעשה אכזרי כולנו היינו שותפים לאיזו איגווחות, כי „משהו גראה לא טוב ולא־זכון“... גבור־ רי יזהר ב„ספור חרבת חזעה“ אינם אלא אותם גבורים עצמם מן „החורשה, אשר בגבעה“, גבורי „הימים הגדולים אשר חלפו“ ימי הפעולות במחתרת; אלא שעכשיו „הפסידו הפעולות מה שהיה בהן לפני מן המעורר. גם הפחד וגם ההתרגשות; גם קסם ההרפתקאת שאין לדעת סופה וגם המועקה והברי־ שה להודות בה, גם מה שקורין „הכרה ציונית־לאומית“ — וגם היא ה„שטרה“ החברמנית ההפקרית (ולומר את הא־ מת: גם חבר שנפל) — הכל גראה היום אחרת, כל כך אחרת“...

כתיבתו של ס. יזהר השתנתה משום שחלו תמורות במציאות שהיא מש־ קפת. הרבה עוז ויושר נדרשו, כדי לראות את הדברים כאשר ראה אותם הוא בסיפורים אלה, ולעשות חשבון־ נפש נוקב כל כך.